

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Розглянуто вияви глобалізації в сучасному суспільстві, досліджені особливості процесів глобалізації в музичному мистецтві, а також виявлено позитивні та негативні наслідки глобалізаційних викликів у музичній культурі України.

Ключові слова: глобалізація, музична культура, глобальні індустрії, засоби комунікації, всесвітні організації, символ, мега-подія.

Аннотация. Рассмотрены проявления глобализации в современном обществе, исследованы особенности процессов глобализации в музыкальном искусстве, а также выявлены позитивные и негативные последствия вызо-

Розмірковуючи про зміни, що сталися з людиною й людським співтовариством на зламі ХХ–ХХІ ст., ми найчастіше відзначаємо такі риси, як прискорення темпу життя, інтенсифікація транспортних та інформаційних потоків, “включення” людини у швидкісні режими міжособистісного, ділового, масового спілкування, миттєвість розповсюдження в суспільстві новин, ідей, технологій, продуктів людської творчості тощо. Усі ці та інші явища в сучасній світовій культурі об’єднуються одним генеральним поняттям, яке саме в ХХ сторіччі виявляє свою всеохоплюючу сутність — поняттям глобалізація.

Витоки глобалізаційних явищ простежуються в різних культурах ще з античних часів, зокрема, під час панування в Середземномор’ї Римської імперії відбувалося глибоке переплетення різноманітних традиційних культур і з’явився місцевий розподіл праці в регіоні. В XVI та XVII ст. вияви глобалізації були пов’язані з успіхами в мореплаванні, географічними відкриттями та колонізаторською політикою європейських країн, у XIX ст. — з процесами індустріалізації та швидкого економічного зростання Європи та США. Але справжній прорив глобалізації стався в ХХ ст., після Другої світової війни, чому сприяло за-

вов глобалізацій в музикальній культурі України.

Ключевые слова: глобализация, музыкальная культура, глобальные индустрии, средства коммуникации, всемирные организации, символ, мега-событие.

Summary. The displays of globalization in modern society are considered in the article, the features of globalization processes in the musical art are explored and also positive and negative consequences of globalization calls in the musical culture of Ukraine are exposed.

Key words: globalization, musical culture, global industries, media communications, international organizations, symbol, mega-event.

провадження нових транспортних технологій та доступного міжнародного телефонного зв’язку. У цей же час виникають і перші всесвітні організації (ООН) та військові блоки (НАТО, країн Варшавського договору). Термін “глобалізація”, що вперше з’явився в середині 1980-х років разом із політичною доктриною американського президента Рональда Рейгана, спочатку майже нічим не відрізнявся від поняття експансії, оскільки Рейган проголосив, що США мають право втручатися у війни в країнах третього світу та в “зонах життєвих інтересів США”. Поступово викристалізувалася семантика терміну “глобалізація”, який почали використовувати для позначення процесів взаємного проникнення різноманітних сфер суспільного життя та створення загальносвітового політичного, економічного, культурного співтовариства. У 1990-х роках значущість глобалізаційних процесів суттєво зросла, а поштовхом до їх активізації стало значне поліпшення технологій комунікації та зв’язку, яке призвело до вдосконалення та інтенсифікації транспортних перевезень, становлення єдиного ринку, швидкого розповсюдження всесвітньої інформаційної мережі Інтернет та мобільної телефонії. Стало очевидним, що наступ глобалізації є породжен-

ням не якоїсь конкретної держави, інститутів чи індивідів, а наслідком розповсюдження універсальних структур техніки, фінансових потоків, інформації та комунікації. На середину 1990-х років припадає й утворення цілої низки впливових міжнародних організацій, зокрема, Світової Організації Торгівлі — СОТ (її членами є 96 країн світу, а 28 країн нині ведуть перемовини про вступ), а також поява крупних регіональних зон економічної інтеграції — Європейського Союзу, Північноамериканської зони вільної торгівлі, СНД тощо.

На сьогодні процесам глобалізації присвячено чимало праць, монографій, статей. У них глобалізація розглядається, в основному, з економічної точки зору — як процес поступового злиття національних економік у єдину, загальносвітову систему, засновану на нових принципах переміщення в масштабах усієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, світового розподілу праці, стандартизації законодавства тощо. Однак глобалізаційні вияви мають системний характер і охоплюють не лише економіку, а й усі інші сфери життєдіяльності суспільства. Це дозволило визначити глобалізацію як процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, що відбувається на основі інформаційної відкритості світу, планетарної технологічної та наукової революції, нових видів комунікації та зв'язку, ідей інтернаціональної освіти тощо.

Разом з тим, поряд із значними вигодами, що їх несе глобалізація, людство все частіше стикається з негативними наслідками своєї діяльності, що досягли планетарного масштабу, зокрема, такими, як світова фінансова криза, міжнародні та міжрелігійні конфлікти, глобальне потепління, загроза глобальної техногенної катастрофи тощо.

На межі XX–XXI ст. глобалізаційні процеси в їхніх позитивних та негативних аспектах вивчають економісти, соціологи, політологи, екологи, представники інших гуманітарних та природничих наук.

Питаннями глобалізації та її впливу на різні аспекти життєдіяльності соціуму в останні десятиріччя зацікавилися й українські вчені. Почали з'являтися праці з питань впливу

глобалізації на явища культури, зокрема, у вітчизняній культурології цій темі присвячені роботи С. Кримського, В. Клочка, А. Чантурія, Т. Пітякової та ін.

Для автора глобалізація цікава з точки зору впливу на музичну культуру України. Тому в даній роботі будуть з'ясовані вияви глобалізації в сучасному суспільстві, досліджені особливості процесів глобалізації в музичному мистецтві, а також виявлені позитивні та негативні наслідки глобалізаційних викликів у музичній культурі України.

У життєдіяльності сучасного суспільства глобалізація має безліч виявів. Чи не найпомітнішими є процеси універсалізації, уніфікації, стандартизації, що відбуваються в різних сферах життя. Споживацькі стандарти західного суспільства стають визначальними в країнах, що рухаються в напрямі до цивілізованого суспільства. Бурхливий розвиток сфери послуг у розвинутих країнах призвів до підвищення рівня комфортності життя та якості обслуговування населення, сформувалися й розповсюдилися в усьому світі певні стандарти якості життя (наприклад, євростандарт дизайну житлових та офісних приміщень), відомі торгові марки у виробництві продуктів, одягу, побутової техніки, автомобілів тощо, а також етичні норми поведінки з клієнтом, засновані на принципах доброзичливості й толерантності (“клієнт завжди правий”). Пріоритет життєвих інтересів, а також прав і свобод людини, що є головним у країнах розвинутої демократії, поступово виходить на перший план і в інших країнах, зокрема, тих, що лише стали на шлях демократичних перетворень. Так, уряди країн, що мають на меті вступ до Світової організації торгівлі, повинні здійснити адаптацію свого законодавства до законодавства ЄС.

Процеси глобалізації в сфері економіки, політики, культури в останні роки підсилюються під впливом Інтернету та інших електронних мас-медіа. Інтернет перетворює різноманітні аспекти суспільного життя за рахунок нового принципу обміну інформацією, прискореного порівняно з традиційними видами комунікації в десятки й сотні разів. Ще задовго до масового поширення Інтернету канадський

теоретик мас-медіа Маршал Маклюген вжив термін “глобальне село”, який до певної міри віддзеркалює суть Інтернету. За Маклюгеном, електронні мас-медіа активізують ті самі чуттєві канали, що й притаманні міжлюдському спілкуванню “віч-на-віч” у родоплемінних суспільствах. Завдяки технологічному вдосконаленню відбулося суттєве стиснення часу і простору, люди в усьому світі стали ніби ближчими один до одного. На думку вченого, “прориви” в електронних комунікаційних технологіях забезпечують нове єднання всіх людей на рівні емоційно-тілесного досвіду, отже, внаслідок небаченого технологічного розвитку виникає електронізоване “глобальне село” [6]. Інтернет дійсно змінив світ, надавши йому безліч переваг, головною з яких є миттєвість отримання повідомлень. Але перевага швидкості в електронній комунікації елементарно перетворюється на недолік: будь-яка інформація вимагає рефлексії, перевірки й осмислення, а прискорення процесів обміну інформацією не залишає для цього часу. Якщо в ході міжособистісної розмови її учасники „читають” невербальну інформацію жестів, рухів тіла, одягу тощо, то комунікація через мережу Інтернет редукує до письмових знаків та візуальних образів. Питання, відповіді, коментарі йдуть синхронно, не даючи людині сформулювати власну думку, а опція „вихід” дає можливість перервати спілкування в будь-який момент, уникнувши відповідальності, яка є найважливішою якістю міжособистісної комунікації.

Хоча глобалізація є незворотною, глобальне не замінило й не знищило локального. Песимістичні сподівання на крах національних культур під впливом глобалізації не виправдалися. Чимало вчених (С. Кримський, П. Йолон та ін.) відзначають паралельне співіснування в сучасному світі глобалізаційних явищ і тенденцій етнічного відродження, сплеску національних культур, іншими словами — одномоментність процесів інтеграції та диференціації, інтернаціоналізації та регіоналізації (локалізації). Американський культуролог Джеймс Лалл назвав явище співіснування глобального і локального терміном “глокалізація”, який означає змішування глобалізацій-

них культурних впливів із місцевими контекстами, що має серйозні суспільно-економічні наслідки [4].

На думку С.Кримського, незважаючи на всі процеси глобалізації, багато регіонів планети, як у східних, так і в західних її кордонах, не втрачають своєї самобутності [3, 31]. П. Йолон підкреслює стійкість етнонаціональних спільностей в умовах глобалізації, які “не знають істотних буттєвих і ментальних змін, а продовжують функціонувати стабільно” [2, 392]. Крокуючи до все більшої єдності, спорідненості та взаємопов’язаності, людство не може бути безнаціональним. Національність дає можливість її носієві краще орієнтуватися в урбанізованому світі, а почуття належності до певної нації забезпечує сучасній людині необхідну соціальну комфортність [1, 17]. Отже, ми впритул наблизилися до розуміння співвідношення “глобалізація і культура”. Вже саме поняття культури передбачає існування відмінностей: різнобарв’я світової культури складається з надбань кожної національної культури. Саме культура є головним оберегом етнічних традицій нації і захистом від негативних наслідків глобалізації. Це дало підстави британському соціологу Ентоні Сміту зауважити, що “ідея глобальної культури неможлива на практиці” [7].

Порівняємо вияви глобалізації в трьох ключових сферах людської життєдіяльності: економіці, політиці й культурі. Якими б оригінальними, сучасними й передовими не були економічні теорії чи політичні технології, виявлені в тій чи іншій країні, навряд чи їх чекає розповсюдження в масштабах усієї планети; а найвищі зразки культури (наприклад, музика Баха, Моцарта, Бетховена, Чайковського, трагедії Шекспіра, картини Рафаеля та Леонардо да Вінчі тощо) стають надбанням усього людства. Національні особливості економіки чи політики не можуть, за рідкісними винятками, презентувати ту чи іншу країну на міжнародному рівні; національні особливості культури будь-якої, навіть найбільш відсталої в економічному та політичному відношенні країни можуть презентувати її на міжнародному рівні. Негативні наслідки глобалізації впливають, як правило, на всю економічну

або політичну систему країни; глобалізація в сфері культури зачіпає здебільшого лише пласт масової культури.

Таким чином, ми з'ясували, що ні економічна, ні політична системи будь-якої країни не можуть бути незалежними від глобалізаційних впливів. Культура — чи не єдина сфера людської діяльності, здатна “чинити опір” глобалізації, зберігаючи недоторканим ядро національної ідентичності (наприклад, у зразках традиційного народного мистецтва). Культура потрапляє під стрілу глобалізаційного негативу, здебільшого, в сегменті своїх масових, розважальних різновидів, але зрозуміло, що не вони визначають напрямки розвитку культури нації. Тут постає закономірне питання: наскільки піддається глобалізаційним впливам професійне мистецтво і в чому вони виявляються? Відповідь, згідно з обраною темою дослідження, будемо шукати в царині музичного мистецтва.

Одним із перших виявів глобалізації в музиці можна вважати систему нотації, винайдену італійським музикантом Гвідо д'Ареццо в X–XI ст. Ця система виявилася значно простішою й зручною у використанні, аніж численні, існуючі на той час, системи мензуральної, невменної, крюкової нотації. З часом система лінійної нотації Гвідо д'Ареццо вдосконалилася й стала витіснити інші, менш досконалі способи запису й відтворення музичних звуків. Сьогодні система п'ятилінійної нотації є універсальною, загальноприйнятною, нею користуються музиканти в усьому світі.

Подальші епохи принесли світовій музичній культурі чимало відкриттів — індивідуальних і колективних, авторських і анонімних, — які вкупі сприяли формуванню стандартів якості і професіоналізму музичного мистецтва. Так виникла й розповсюдилася система основних музичних жанрів і форм, яка видозмінювалася згідно зі стильовими пріоритетами кожної епохи; утворилася певна форма й конструкція кожного музичного інструменту, склад хору, а також кількість, склад і розсадка виконавців симфонічного оркестру. У зв'язку з відокремленням виконавця від композитора і публіки, було здійснено чимало нововведень, пов'язаних із форму-

ванням принципів сольного, ансамблевого та оркестрового виконавства. У цьому процесі пріоритет належав виконавцям-піаністам, співакам і скрипалям; решта виконавських спеціальностей довго не сприймалися як сольні, тому деякі з них вийшли на концертну естраду в цій якості лише в XX ст. Далеко не відразу було знайдено способи розташування деяких інструментів та виконавців на сцені, наприклад, рояля уздовж сцени, а піаніста в профіль до публіки, яка залишалася праворуч від виконавця. Першим таку революційну новацію запровадив чеський піаніст Ян Ладіслав Дюссек наприкінці XVIII ст. Цим досягалися дві цілі: по-перше, піаніст демонстрував публіці красивий вигин рояльної кришки, а по-друге, відкрита кришка інструмента, що слугувала звуковим екраном, відображувала звуки рояля прямо в аудиторію. У XIX ст. завдяки видатному угорському піаністу і композитору Ференцу Лісту вперше з'явилося поняття сольного публічного виступу на концертній естраді, а не в салоні, як це було раніше; приблизно тоді ж почала формуватися мережа концертних залів, система реклами концертних заходів (афіші, оголошення), вид концертного одягу (фрак, чорно-біла гама кольорів, класичний крій), форми заохочення композиторів і виконавців (аплодисменти, квіти, гонорари).

У XIX ст. відбувалося інтенсивне становлення такої окремої специфічної галузі музичного виконавства, як диригентське мистецтво, йшов пошук адекватних диригентських схем і жестів, розташування диригента відносно хору (оркестру) та публіки. Вперше спиною до публіки й обличчям до оркестру став німецький композитор Ріхард Вагнер. Це забезпечувало більш повний творчий контакт диригента з артистами оркестру. Запропонований Вагнером спосіб диригування остаточно утвердився, починаючи з 40-х років XIX ст.

У XIX ст. в Європі з'явилися перші професійні навчальні заклади в галузі музичного мистецтва й почалося становлення системи музичної підготовки. XIX століттю завдячуємо й появою музичної критики та музикознавства як однієї з нових гуманітарних наук.

Як бачимо, розвиток музичного мистецтва в розмаїтті його жанрів, форм, стилів, вико-

навських практик відбувався, в основному, в Європі. Тип музичного мислення, сформований в європейській культурній традиції, став еталоном для музикантів усіх інших регіонів і континентів. Не буде перебільшенням теза про глобальний вплив європейської професійної музичної традиції на розвиток світової музичної культури. Передові європейські музичні культури — італійська, німецька, французька, російська, чеська, польська тощо — та їхні кращі представники — мали значний вплив на формування інших національних музичних культур. Наприкінці XIX та упродовж XX ст. відбувалося становлення національних музичних культур Прибалтики, Східної Європи, Закавказзя, Близького й Далекого Сходу, Америки.

Становлення національних музичних культур Центральної та Східної Європи на початку XX ст. відбувалося в складних історико-політичних умовах. Поява у 1918 р. на політичній карті Європи нових держав — Чехословаччини, Польщі, Угорщини, Югославії, Фінляндії — сприяла активізації національних тенденцій в галузі мистецтва, проте прогресивним діячам цих країн доводилося боротися за утвердження національних ідеалів.

У силу різних чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру процеси формування професійних національних композиторських шкіл у різних регіонах світу відбувалися нерівномірно. Головною рушійною силою цих процесів була потреба в професійно підготовлених кадрах — композиторах, виконавцях, диригентах. У різних країнах така потреба виникала в різні історичні періоди розвитку культури. Наприклад, у Росії, Польщі, Чехії професійні музичні школи сформувалися в XIX ст., у Франції, Італії, Німеччині, Австрії — ще раніше, в XVI–XVIII ст. Більшість країн Східної Європи, Балтії, Закавказзя, а також Північної і Південної Америки, Австралії, Далекого Сходу стали на шлях професіоналізації музичного мистецтва лише в XX ст. У деяких регіонах світу, таких, як Африка, Близький Схід, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, потреба в професійних музичних кадрах не сформувалася й досі або є мінімальною. Професійна музична культура України почала

формуватися в середині XIX ст., а остаточно сформувалася як високопрофесійна в XX ст. Незважаючи на розбіжності в часових та географічних координатах та різноманітність історико-соціальних ситуацій у цих країнах становлення національних музичних шкіл відбувалося приблизно за однаковим “сценарієм”: поява яскравих фігур композиторів-фундаторів, закладення національних різновидів основних музичних форм, жанрів і типів музичного мислення, вихід країн на рівень класичних зразків жанрів і форм, посилення інтегративних процесів. Найкращі результати при формуванні стильових особливостей національних музичних культур давало поєднання індивідуально-національного світобачення, фольклору, мелосу з сучасними композиторськими техніками, інтонаційними сплавами і засобами музичної виразності, характерними для всієї Європи.

На початку XX ст. в лоно європейських культур активно входять нові національні композиторські школи — угорська (Б. Барток, З. Кодая), румунська (Дж. Енеску), польська (К. Шимановський, В. Лютославський, К. Пендерецький), болгарська (П. Владигеров), чеська (З. Фібих, Л. Яначек, В. Новак, Б. Мартіну), словацька (Мойзес, Е. Сухонь, Цикер), латиноамериканська (В. Лобос) та ін. Уперше потужно заявляють про себе національні школи закавказького та середньоазійського регіонів — грузинська (З. Паліашвілі), вірменська (О. Спендіаров), азербайджанська (У. Гаджибеков) та ін.; виходять на арену європейського музичного процесу країни Балтії. Основним завданням кожного з фундаторів національних композиторських шкіл стає створення національного фонду основних музичних жанрів — симфоній, опер, балетів, зразків кантатно-ораторіального та камерно-інструментального жанрів, вокальної лірики тощо.

Цікавим явищем, характерним для XX ст., є приклади взаємозбагачення різних, у тому числі й регіонально віддалених музичних культур. Інтерес композиторів до східної тематики виявився ще в XIX ст. в мистецтві пізнього романтизму та національних композиторських школах (варто пригадати орієнтальні впливи у

творчості М. Балакірева, О. Бородіна, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, С. Рахманінова та інших російських композиторів); світ східної екзотики цікавив і композиторів-імпресіоністів. У ХХ ст. контакти європейських митців зі східними країнами та їх культурою завжди давали плідні результати. Так, російський художник Ніколай Реріх та його дружина Олена в 20-х роках здійснили декілька подорожей до Індії, подовгу жили в цій країні, результатом чого став відчутний вплив індійської філософії на їхню творчість. Польський композитор К. Шимановський у 1914 р. здійснив подорож в Італію з заїздом у Алжир і Туніс; екзотика древньої східної культури та філософії вразили композитора, відбившись у багатьох його творах (особливо в Третій симфонії, вокальних циклах “Любовні пісні Хафіза”, “Пісні казкової принцеси”, кантатах “Деметра”, “Агава”, 4-х піснях на вірші Р. Тагора тощо). Французький композитор Д. Мійо в 1916–1918 рр. перебував у Бразилії в якості секретаря посла Франції; природа, музичний фольклор Бразилії здійснили на нього сильний вплив, викликавши до життя низку музичних творів (зокрема, балет “Людина та її бажання” на основі бразильського фольклору, опера “Болівар” про національного героя Латинської Америки, “Бразильські танці” тощо). Угорський композитор Б. Барток з 1905 року здійснював регулярні фольклорні експедиції не тільки в межах своєї країни — Трансильванію, Задунав’я, а також в Алжир (1913), Словаччину (1915) та Туреччину (1936) для запису народних пісень; досвід народного музикування, ретельно вивчений Б. Бартоком у цих експедиціях, знайшов своє втілення в своєрідних ладових, ритмічних, тембрових особливостях його власного стилю, поставивши композитора на одне з чільних місць серед представників першої в ХХ ст. хвилі фольклоризму.

Інтерес до східної філософії та культури характерний і для українських композиторів ХХ ст. Зокрема, в камерній творчості Б. Лятошинського 1920-х років виділяються 5 романсів на вірші японських поетів; творчість індійського поета Рабіндраната Тагора надихнула І. Карабиця на створення 5 пісень на його вірші.

Потужний процес становлення професійних національних музичних культур на різних континентах світу, а також новий виток захоплення філософією й культурою Сходу у ХХ ст., вплив латиноамериканської танцювальної традиції, афро-американських музичних практик та культур інших народів світу на європейську музику ХХ ст. дозволяє говорити про явище “глобалізації” в музичному мистецтві ХХ і нового ХХІ ст.

Глобалізація в музичній культурі виявляється в тих самих формах, що й в інших сферах людської діяльності (табл. 1), але в музиці вони мають відчутну специфіку. Одним із найпотужніших став вплив нових засобів комунікації та зв’язку, бурхливий розвиток електронних цифрових технологій. Поява на початку ХХ ст. засобів звукозапису, радіо і телебачення, їх швидке вдосконалення впродовж ХХ ст., виникнення наприкінці ХХ ст. Інтернету докорінно змінили саму сутність музичного мистецтва, вплинувши на таїнство спілкування композитора зі слухачем засобами музики. Уперше за багато століть свого існування музика вийшла за межі концертного залу, а унікальність кожного акту виконання музичного твору знайшла альтернативу у вигляді копіювання, тиражування музичних записів, їх механічного звуковідтворення незліченну кількість разів. Нині музичне мистецтво паралельно існує в двох форматах: 1) традиційного концертного виконавства (музична комунікація проходить безпосередньо в концертному залі); 2) у віртуальному звуковому та візуальному просторі: через електронні засоби передачі інформації (радіоєфіри, теле трансляції — як прямі, з місця події, так і в запису); на електронних аудіо- та відеоносіях.

Все сильніше відчувається вплив Інтернету в секторі музичної інформації і не лише в галузі шоу-бізнесу, а й у професійному музичному мистецтві. Миттєвість розповсюдження інформації, яку надає Інтернет, дозволяє використовувати глобальну інформаційну мережу для пропаганди здобутків, реклами творчості, концертних проектів за участю як відомих музичних колективів і виконавців, так і тих, які тільки виходять на музичний ринок. Практично всі національні музичні колекти-

ви, навчальні заклади, філармонійні організації, оперні театри та інші музичні установи України мають власні веб-сайти і регулярно їх оновлюють.

Вплинули на розвиток сучасної музичної культури і глобальні індустрії, серед яких виділяється найпотужніша індустрія шоу-бізнесу, а також індустрії відео- та звукозапису, туризму, виробництва музичних інструментів тощо. Останню представляють фірми “Steinway” (США), “Bechstein” (Німеччина) — світові лідери у виробництві фортепіано, “Yamaha” (Японія) — один з найбільших виробників фортепіано, електронних синтезаторів, духових та ударних інструментів, “Selmer” (Франція), “Bach” (США) — найбільші виробники духових інструментів. Існуючі в нашій країні фабрики з виробництва музичних інструментів, на жаль, не можуть конкурувати зі світовими лідерами ні за якістю, ні за кількістю інструментів, вони лише частково задовольняють професійні потреби вітчизняних

музикантів. Зокрема, баяни, акордеони, гармоніки виготовляють на фабриках музичних інструментів “Ритм” в м. Полтава та “Ліра” в м. Горлівка Донецької області, а також на Житомирській музичній фабриці; гітари — на підприємствах “Реноме” у м. Львові та ЗАТ “Октава” у м. Ізяслав Хмельницької області; щипкові музичні інструменти — на підприємствах ЗАТ “Трембіта” у м. Львові та ТОВ “Кобзар” у м. Чернігові; піаніно — на підприємстві ТОВ “Піано-Форті” в м. Чернігові; духові музичні інструменти — на підприємстві “Анатоль” та заводі “Орфей” у м. Києві. Користується певним попитом українських музикантів і робота приватних виробників, які спеціалізуються на виготовленні, реставрації та ремонті струнно-смичкових, духових та ударних, старовинних інструментів, українського народного традиційного інструментарію тощо. Але все це — поодинокі явища, які не дають підстав стверджувати, що в Україні повноцінно функціонує національна індустрія

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЯВІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
У РІЗНИХ СФЕРАХ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

ВИЯВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	ВІДНОСИНИ У СВІТОВОМУ СПІВТОВАРИСТВІ	СВІТОВА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА
<i>Глобальні індустрії</i>	Міжнародні: торгівля, транспортні перевезення, туризм, готельний бізнес, мода, дизайн, реклама, медіа-індустрії, масові розваги тощо	Шоу-бізнес, продюсерські центри, індустрія звукозапису, індустрія виробництва музичних інструментів тощо
<i>Всесвітні організації</i>	СОТ, НАТО, Світовий банк, МВФ, ООН, Європейський Союз, ЮНЕСКО, Червоний Хрест тощо	Всесвітня федерація міжнародних музичних конкурсів, АЕС (Асоціація європейських консерваторій, музичних академій та вищих музичних шкіл), Асоціація ректорів консерваторій і музичних академій країн Східної Європи тощо
<i>Глобальні символи, бренди, логотипи</i>	Ейфелева вежа, статуя Свободи, Велика китайська стіна, Московський кремль тощо; світові корпорації Голівуд, Мак-Дональдс, Мерседес, Adidas, Microsoft, Sony, Panasonic тощо	Всесвітньовідомі театри та концертні зали: Карнегі-хол, Ковент-Гарден, Большой театр, Гранд-опера, Ла Скала тощо; світові лідери у виробництві музичних інструментів: Стейнвей, Бехштайн, Ямаха, Сельмер тощо
<i>Мега-події</i>	Олімпійські ігри, футбольний турнір на кубок UEFA, Уїмблдонський турнір з тенісу, міжнародна виставка ЕКСПО, церемонія вручення кінопремії “Оскар”, міжнародний кінофестиваль у Каннах тощо	Престижні міжнародні музичні конкурси в галузі академічного мистецтва — ім. П. І. Чайковського (Росія), ім. Ф. Шопена (Польща), ім. Маргарити Лонг (Франція), ім. Марії Каллас (Греція) тощо; міжнародні музичні фестивалі “Варшавська осінь”, “КиївМузикФест” тощо; в галузі естрадного мистецтва: телевізійний конкурс “Свробачення” тощо.

виготовлення і продажу музичних інструментів, здатна протистояти глобалізаційним процесам.

Добре розвиненою в Західній Європі та США є індустрія музичного менеджменту, тобто розгалужена система промоції артиста, композитора або художнього колективу через організацію концертів і гастролей, рекламу, зв'язки з засобами масової інформації та громадськістю, побудову та коригування іміджу тощо. У Східній Європі цей вид організаційної діяльності в галузі професійного академічного музичного мистецтва практично відсутній. За радянських часів ці функції виконувала мережа державних концертно-філармонійних організацій типу Укрконцерту, які в своїй діяльності спиралися на планове бюджетне фінансування. Сьогодні в Україні, як і в колишніх республіках СРСР, питаннями гастрольно-концертної діяльності, тобто музичним менеджментом, займаються самі керівники творчих колективів. Існуючі при Міністерстві культури і туризму України концертні агенції (ДП “Україна мистецька” тощо), які займаються організацією музичних конкурсів та фестивалів, гастролей творчих колективів за наявності бюджетних коштів, не впливають на загальну ситуацію.

Сформувалася в світовому музичному мистецтві система глобальних символів, брендів і логотипів, які упізнаються в усьому світі і асоціюються з музичним професіоналізмом найвищого гатунку. Ці глобальні музичні символи пов'язані з закладами, в яких відбуваються музичні прем'єри та інші події світового значення (мега-події): Метрополітен-опера (Нью-Йорк, США), Карнегі-хол (Нью-Йорк, США), Ковент-гарден (Лондон, Велика Британія), оперний театр Ла Скала (Мілан, Італія), Гранд-опера (Париж, Франція), Большой театр (Москва, Росія). Глобальні символи пов'язані із провідними творчими колективами світу, зокрема, такими, як Лондонський, Бостонський симфонічні оркестри, Берлінський філармонійний оркестр тощо. Україна може долучити до цього переліку свої національні художні колективи: Національний симфонічний оркестр України, Національний ансамбль танцю імені П. Вірського, Націо-

нальну хорову капелу “Думка”, Національний академічний український народний хор імені Г. Верьовки тощо. Глобальними символами стали й назви деяких міст світу, які пов'язані з життям і творчістю видатних композиторів: Відень, у якому жили і творили віденські класики Й. Гайдн, В. А. Моцарт і Л. Бетховен; Зальцбург — батьківщина В. А. Моцарта; Байройт — батьківщина Р. Вагнера, Варшава — батьківщина Ф. Шопена тощо.

До визначних музичних мега-подій можна віднести міжнародні музичні конкурси і фестивалі, серед яких — конкурс ім. П. Чайковського, фестиваль “Варшавська осінь”, оперні фестивалі музики Моцарта в Зальцбургу та музики Р. Вагнера в Байройті. До мега-подій у музичному мистецтві можна віднести й окремі концертні проекти, наприклад, виступи видатної оперної співачки Монтсеррат Кабальє з лідером рок-групи “Queen” Фредді Меркюрі у 1980-х роках ХХ ст., концерти тріо всесвітньовідомих тенорів Лучано Паваротті, Плачідо Домінго та Хосе Каррераса в 1990-х роках ХХ — початку ХХІ ст. та інші грандіозні концертні проекти. Свої мега-події міжнародного рівня вже має й Україна: це міжнародні музичні конкурси ім. М. Лисенка (Київ), піаністів пам'яті В. Горовиця (Київ) та ім. В. Крайнева (Харків), диригентів імені С. Турчака (Київ), скрипалів імені Д. Ойстраха (Одеса), виконавців на духових інструментах імені Д. Біди (Львів), камерних співаків ім. Б. Гмирі (Київ) тощо. Серед музичних фестивалів виділяються “Київ Музик Фест” (Київ), “Музичні прем'єри сезону” (Київ), “Київські літні музичні вечори” (Київ), “Два дні і дві ночі нової музики” (Одеса), “Контрасти” (Львів).

Певний вплив на розвиток сучасної музичної культури мають міжнародні музичні організації, яких у світі налічується кілька десятків. Однією з найвпливовіших є *Міжнародна музична рада (ІМС)*, створена ще в 1949 році як дорадчий орган при ЮНЕСКО з музичних питань. Діяльність ради спрямована на підтримку різноманітних музичних напрямків та пропаганду ролі музикантів у контексті соціального, культурного та економічного розвитку суспільства. Міжнародна музична рада має доступ до понад 1000 організацій у світі,

які разом узяті утворюють широку мережу знань та досвіду в кожному аспекті музики як виду мистецтва.

Міжнародна федерація музикантів (FIM) існує з 1948 року і має 72 осередки у світі, у тому числі 65 національних організацій та дві регіональні групи — для країн Африканського континенту та країн Латинської Америки. Метою діяльності федерації є захист економічних, соціальних та творчих інтересів музикантів, умов праці, авторських прав, інтелектуальної власності тощо. Федерація є членом Міжнародної музичної ради та співпрацює не лише з ЮНЕСКО, а й з Радою Європи, Європейською Комісією, Європейським Парламентом, а також з національними та міжнародними організаціями.

Міжнародне товариство музичної освіти (ISME) засноване в 1953 році при ЮНЕСКО з метою стимуляції музичної освіти як невід'ємної частини загальної освіти. Це всесвітня мережа, яка існує у 80-и країнах та об'єднує викладачів музичних закладів різних рівнів і ланок освіти: дитячих садків, музичних шкіл, студій, гуртків, викладачів музики загальноосвітніх шкіл, музичних училищ, консерваторій, музичних академій, педагогічних університетів, а також теоретиків і дослідників у галузі музичної освіти, методистів, студентів, музикантів-виконавців, музичних терапевтів.

Однією з наймолодших є *Міжнародна асоціація музичних інформаційних центрів (IAMIC)*, заснована в 1986 році з метою фіксації та розповсюдження музичної інформації в світі. За час існування асоціація змогла об'єднати 41 членську організацію з 38 країн. У своїй діяльності члени асоціації користуються широким спектром джерел від музичних бібліотек, записів, біографічних та науково-дослідних матеріалів до організації різномасштабних творчих проєктів (фестивалів, концертів, конкурсів, конференцій тощо).

У світі існують міжнародні музичні організації менших масштабів, які об'єднують музикантів за професійним принципом: асоціації піаністів, акордеоністів, скрипалів, оперних співаків, джазових музикантів, музикознавців, гільдія трубачів тощо. Метою їхньої ді-

яльності є обмін професійним досвідом, організація спільних концертів, майстер-класів, проведення наукових конференцій.

Україна є членом таких організацій, як Міжнародна спілка сучасної музики (ISCM), Асоціація європейських консерваторій, музичних академій і вищих музичних шкіл (АЕС) та Всесвітня федерація міжнародних музичних конкурсів (WFIMC).

Міжнародна спілка сучасної музики (ISCM) — одна з найстаріших міжнародних організацій, членами якої є представники понад 50 країн світу, що займаються популяризацією сучасної музичної творчості. Спілка була заснована в 1922 році в Зальцбурзі і відтоді відкрита для всіх нових стилів, течій, естетичних напрямків у музиці. Щорічно одна з 48 національних секцій ISCM влаштовує фестиваль “Міжнародні дні музики”, який представляє широку панораму сучасної музичної практики. Секції, яка відповідає за проведення фестивалю, надана повна свобода у виборі тематики та головної ідеї фестивалю, а також у критеріях відбору музичних творів. Представники секцій мають право брати участь у щорічних з'їздах спілки, надавати щонайменше 6 творів з метою їх використання в програмах “Міжнародних днів музики”. Членство в спілці дає можливість розвивати контакти та обмінюватися інформацією з іншими членами цієї організації, більш глибоко розуміти процеси, що відбуваються на арені сучасної музичної творчості, розвивати та популяризувати сучасне музичне мистецтво. Українську секцію в Міжнародній спілці сучасної музики представляє Асоціація нової музики, офіс якої знаходиться в Одесі.

Асоціація європейських консерваторій, музичних академій і вищих музичних шкіл (АЕС) існує з 1953 року. Це європейська культурно-освітня мережа організацій, для яких основним видом діяльності є навчання музики на професійному рівні. Станом на 1 серпня 2009 року членами АЕС були 269 музичних інституцій у 55-и країнах світу. Метою своєї діяльності Асоціація вбачає в стимулюванні та підтримці міжнародного співробітництва між своїми членами, реалізацію різноманітних міжнародних проєктів у галузі професійної

музичної освіти, презентацію інтересів сектору професійної музичної освіти на національному, європейському та міжнародному рівнях. АЕС співпрацює з головними європейськими інституціями — Європейським Парламентом, Європейською Комісією, Радою Міністрів, а також з національними урядами та організаціями, що працюють у сфері музики та освіти. Асоціація регулярно видає довідкові та рекомендаційні матеріали, підтримує власний веб-сайт, а для своїх членів — ректорів професійних музичних закладів — щороку влаштовує конгреси, під час яких обговорюються важливі питання музичної освіти. Також щороку відбувається нарада координаторів з міжнародних питань з приводу можливостей участі в освітніх програмах Європейського Союзу, зокрема, таких, як Socrates/Erasmus, EU/USA, eLearning, Connect, Culture 2000, Erasmus Mundus and Leonardo. Членом АЕС від України є Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського.

Всесвітня федерація міжнародних музичних конкурсів існує з 1957 року, на час виникнення Федерація об'єднувала лише 13 міжнародних музичних конкурсів. За понад півстолітню історію існування Федерація розрослася майже в 10 разів і сьогодні є глобальною мережею всесвітньо відомих організацій, яка включає 122 члени-конкурси з 38 країн світу. Вступ до Федерації (набуття членства) є прерогативою музичних конкурсів найвищого творчого та організаційного рівня, кожен з яких, незалежно від своєї історії та географічного розташування країни-організатора, відіграє важливу роль як у культурному житті свого регіону, так і в міжнародному музичному процесі. Однією з найважливіших цілей діяльності Федерації є не лише презентація та оцінка майстерності юних талантів вимогливим журі, публікою та пресою під час проведення конкурсу, а й турбота про подальший розвиток професійної кар'єри лауреатів. З цією метою дирекції конкурсів-членів Федерації зобов'язані влаштовувати закордонні гастрольні турне за участю лауреатів. За умовами членства в Федерації до журі кожного міжнародного конкурсу запрошуються провідні музиканти з країн-учасниць Феде-

рації. До завдань своєї основної діяльності Федерація відносить заохочення створення та виконання нової музики. Федерація видає щорічний довідник з графіком проведення музичних конкурсів на найближчу перспективу, має власний веб-сайт та щороку влаштовує Генеральні Асамблеї, під час яких представники країн-учасниць Федерації мають змогу обмінятися професійним досвідом та оцінити рівень прогресу в досягненні спільних цілей. Серед численних українських міжнародних музичних конкурсів членом WFIMC є лише один, що представляє Україну і відповідає вимогам статуту Федерації, — це Міжнародний конкурс піаністів пам'яті Володимира Горовиця.

Наведені приклади свідчать, про те, що сучасна музична культура, як ніколи раніше, відкрита для збагачення культурними цінностями інших народів. Процес діалогу і взаємозбагачення культур у добу глобалізації може обернутися негативними наслідками, такими, як “нівелювання розбіжностей між культурами, своєрідна культурна уніфікація” [5, 58]. Серед інших негативних наслідків глобалізації у вітчизняній музичній культурі виділимо, по-перше, вплив глобальної фінансової кризи, яка погіршила й без того нестійку ситуацію з фінансуванням галузі культури; по-друге, трудову міграцію, яка в нашій країні через фінансово-економічну нестабільність призвела до значного відтоку музичних кадрів за кордон; по-третє, тотальну американізацію культури, тобто засилля низькопробної кінопродукції Голівуду на екранах і естрадних музичних штампів у радіоефірі, які не відповідають національним звичаям і ментальності. Ця проблема гостро стоїть і в інших європейських країнах, уряди яких уже розробили і впроваджують у життя програми захисту національних культур (Франція, Німеччина, Італія).

До проблемних питань, пов'язаних із негативними наслідками глобалізації в галузі професійної мистецької діяльності, належить і приєднання України до Болонської освітньої декларації та необхідність пристосування до її вимог вітчизняної системи мистецької освіти. Експеримент із впровадження в системі ви-

щої освіти України освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра і магістра загрожує втратою унікальної трирівневої (школа — училище — консерваторія) вітчизняної системи підготовки музичних кадрів, яка упродовж багатьох попередніх десятиріч давала блискучі результати і здобула Україні великий авторитет у світі. Численні виступи в пресі провідних українських митців і діячів музичного мистецтва з критикою основних засад Болонської декларації, зокрема, скорочення термінів навчання за мистецькими спеціальностями, підтверджують думку про те, що збереження унікальності української культури в добу глобалізації пов'язане з необхідністю збереження національних традицій.

Таким чином, глобалізаційні впливи в музичній культурі України можна поділити на 2 види: перший, пов'язаний з іманентними якостями самого музичного мистецтва, що поступово склалися в процесі історичного розвитку музики й розповсюджувалися в усьому світі; другий — пов'язаний з сучасними комунікаційними технологіями і новими умовами ринкового господарювання. Професійна музична культура України почала формуватися в середині XIX ст. під впливом культурно-освітніх процесів, що відбувалися в Західній Європі, а остаточно сформувалася як високопрофесійна в XX ст. Україна пройшла той самий шлях, яким ішли засновники інших національних музичних шкіл: від появи яскравих фігур композиторів-фундаторів, закладення національних різновидів основних музичних форм, жанрів і типів музичного мислення до виходу країни на рівень класичних зразків жанрів і форм, посилення інтегративних процесів. Українська музична культура, як і інші європейські культури, відчула й захоплення філософією й культурою Сходу у XX ст., і вплив латиноамериканської танцювальної традиції, афро-американських музичних практик та культур інших народів світу, що дає підстави стверджувати про існування явища “глокалізації” в українському музичному мистецтві XX і нового XXI ст.

Глобалізація в сучасній музичній культурі України виявляється в тих самих формах, що й в інших сферах людської діяльності, хоча й

з помітною специфікою. Одним із найпотужніших став вплив нових засобів комунікації та зв'язку, бурхливий розвиток електронних цифрових технологій. Все сильніше відчувається вплив Інтернету в секторі музичної інформації і не лише в галузі шоу-бізнесу, а й у професійному музичному мистецтві. Практично всі провідні музичні колективи, навчальні заклади, філармонійні організації, оперні театри та інші музичні установи України мають власні веб-сайти і регулярно їх оновлюють.

Розвиток сучасної музичної культури України відбувається під впливом глобальних індустрій, якими є індустрія звуко- та відеозапису, виробництва музичних інструментів тощо; сформувалася в музичному мистецтві України й власна система глобальних символів, брендів і логотипів, які упізнаються в усьому світі й асоціюються з музичним професіоналізмом найвищого ґатунку. Україна може долучити до переліку таких символів свої національні художні колективи: Національний симфонічний оркестр України, Національний ансамбль танцю ім. П. Вірського, Національну хорову капелу “Думка”, Національний академічний український народний хор імені Г. Верьовки тощо. Серед мега-подій міжнародного рівня можемо назвати міжнародні музичні конкурси ім. М. Лисенка (Київ), піаністів пам'яті В. Горовиця (Київ) та ім. В. Крайнева (Харків), диригентів імені С. Турчака (Київ), скрипалів імені Д. Ойстраха (Одеса), виконавців на духових інструментах імені Д. Біди (Львів), камерних співаків ім. Б. Гмирі (Київ) тощо. Серед музичних фестивалів виділяються “Київ Музик Фест” (Київ), “Музичні прем'єри сезону” (Київ), “Київські літні музичні вечори” (Київ), “Два дні і дві ночі нової музики” (Одеса), “Контрасти” (Львів).

Україна має своїх представників у декількох потужних міжнародних музичних організаціях, які впливають на поширення сучасної музичної творчості, підвищення стандартів професійної музичної освіти у світі, захист інтелектуальних прав музикантів тощо. Це — Міжнародна спілка сучасної музики (ISCM), Асоціація європейських консерваторій, музичних академій і вищих музичних шкіл (АЕС) та Всесвітня федерація міжнародних музичних

конкурсів (WFIMC). Проте, наша участь у цих престижних міжнародних організаціях є справою окремих музикантів-ентузіастів, вищих навчальних закладів або інших музичних установ; Україна ще не вийшла на той рівень, коли членство в представницьких міжнародних структурах у галузі музичного мистецтва є справою держави.

Проблемами в основному фінансового порядку пояснюється практична відсутність основних видів музичної індустрії в нашій державі: в країні немає ані потужних продюсерських центрів, ані корпорацій звуко- та відеозапису, ані конкурентоспроможних фірм із виробництва музичних інструментів. Існуючі в Україні фабрики з виробництва музичних інструментів, на жаль, не можуть конкурувати зі світовими лідерами ні за якістю, ні за кількістю інструментів, вони лише частково задовольняють професійні потреби вітчизняних музикантів. Практично відсутня в Україні й індустрія музичного менеджменту, тобто розгалужена система промоції артиста, композитора або художнього колективу через організацію концертів і гастролей, рекламу, зв'язки з засобами масової інформації та громадськістю, побудову та коригування іміджу. Сьогодні в Україні, як і в колишніх респуб-

ліках СРСР, питаннями музичного менеджменту займаються, в основному, керівники творчих колективів, які не мають спеціальної підготовки та досвіду. Конкурентоспроможною поки що залишається унікальна вітчизняна система підготовки музичних кадрів, яка упродовж багатьох попередніх десятиріч давала блискучі результати і здобула Україні великий авторитет у світі. Але вона може бути зруйнована, з одного боку, перманентною фінансово-економічною нестабільністю в Україні, що призводить до трудової міграції та значного відтоку музичних кадрів за кордон, з іншого боку, не завжди вдалим спробами імплемувати на вітчизняному ґрунті освітянські ідеї, запозичені з інших культур.

Проведене дослідження підтверджує, що Україна в умовах глобалізаційних викликів повинна рухатися одночасно в двох напрямках: по-перше, нарощувати свою присутність у глобальних інформаційних потоках, започатковувати й розвивати види діяльності, пов'язані з різноманітними секторами мистецької індустрії; по-друге, розробити і впроваджувати на державному рівні комплекс заходів зі збереження вітчизняної системи підготовки мистецьких кадрів та національних культурних традицій.

Література:

1. *Войтович С.* Світ соціальних відносин в українській культурі: Історико-соціологічне дослідження / С. Войтович. — К., 1994. — 145 с.
2. *Йолон П.* Обрис ментальності та її суб'єкта // Проблеми теорії ментальності [відпов. ред. М.В.Попович] / Петро Федорович Йолон. — К.: Наукова думка, 2006. — С.372–403.
3. *Кримський С.* Смісл постісторії // Філософська думка / Сергій Кримський. — 2006. — №4. — С.22–35.
4. *Лалл Дж.* Мас-медіа, комунікація, культура: Глобальний підхід. Пер. з англ. / Дж. Лалл. — К., "К.І.С.", 2002. — 264 с.
5. *Чантурия А. В.* Труд и досуг в знаковой системе современной украинской культуры: удовольствие от глобализации / А. В. Чантурия // Культура України: цілісність у регіональній різноманітності: Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції, Київ, 19 лис. 2008 року. — К.: ДАККіМ, 2008. — С.57–62.
6. *McLuhan M.* Understanding Media. — London, 1967.
7. *Smith A.* Towards a global culture? In M. Featherstone (ed.) Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity / A. Smith. — London: Sage, 1990.